THOMSON REUTERS FOUNDATION

28 TOO MANY
FGM... let's end it.

ORCHID PROJECT

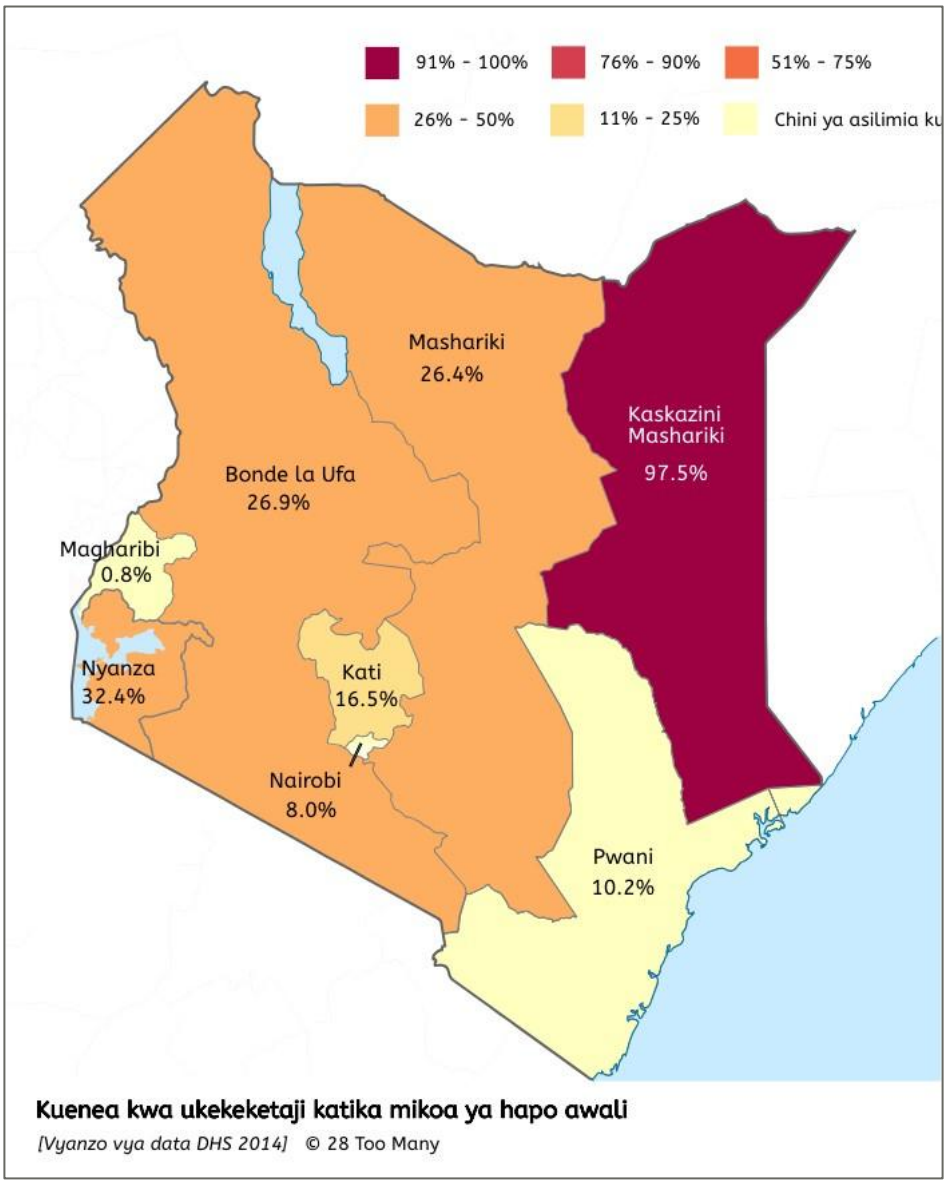
KENYA

UKEKETAJI NA SHERIA

Mei 2018

Nchini Kenya, kiwango cha ukeketaji wa wanawake na wasichana wenye umri wa miaka 15-49 ni 21%.

Mkoa wenye kiwango cha ukeketaji wa juu zaidi ni mkoa wa kaskazini-mashariki.

Kuenea kwa ukekeketaji katika mikoa ya hapo awali

[Vyanzo vya data DHS 2014] © 28 Too Many

- 42.6% ya wanawake wenye umri wa miaka 15-49 waliokeketwa, walikeketwa wakiwa na umri kati miaka 10 na 14.
- 'Kukata, na kuondoa sehemu ya uke'ndio aina ya ukeketaji inayotekelezwa zaidi.
- 80.5% ya ukeketaji kwa wanawake wenye umri wa miaka 15-49 ilitekelezwa na 'ngariba'.
- 92.5% ya wanawake na 88.8% ya wanaume wenye umri wa miaka 15-49 wanaamini kuwa ukeketaji unafaa kukomeshwa.

vyanzo vya data: Ofisi ya takwimu ya taifa la Kenya, Wizara ya Afya, Halmashauri ya kudhibiti Ukimwi ya taifa la Kenya,Taasisi ya utafiti wa matibabu ya nchi ya Kenya, Baraza la Taifa la Kenya kwa idadi ya watu na Maendeleo na Mpango wa kufanya utafiti kwa idadi ya watu na afya yao, Mfuko wa Watoto wa Kimataifa (2015) *Idadi ya Watu na Utafiti wa Afya Nchini Kenya2014* Mkurugenzi Mtendaji wa Rockville: Mfuko wa Watoto wa Kimataifa. Inapatikana katika **http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR308/FR308.pdf**.

*Kwa maelezo zaidi kuhusu ukeketaji wa wanawake na wasichana nchini Kenya angalia **https://www.fgmcri.org/country/kenya/**.*

Mfumo wa kisheria za nchi

Maelezo ya Mfumo wa sheria ya nchi, nchini Kenya	
Katiba inakataza wazi:	
✓	Vurugu dhidi ya wanawake na wasichana
✓	Desturi inayohatarisha maisha
X	Ukeketaji wa wanawake na wasichana
Sheria ya:Taifa	
✓	Inatoa ufafanuzi wa wazi kuhusu maana ya ukeketaji wa wanawake
✓	Ni kosa la jinai kutekelezaukeketaji wa wanawake
✓	Ni kosa la jinai kununua, kupanga na/au kusaidia kitendo cha ukeketaji wa wanawake
✓	Ni kosa la jinai kutotoa ripoti kuhusu utekelezaji wa ukeketaji wa wanawake
✓	Ni kosa la jinai kushiriki wa wataalamu wa matibabu katika vitendo vya ukeketaji wa
✓	Ni kosa la jinai kujihusisha na kufanya ukeketaji wa wanawake nje ya mipaka ya Kenya
✓	**Serikali ina mikakati ya kukomesha *ukeketaji***

Sheria Gani Inapinga Ukeketajiwa Wanawake?

Maelezo ya jumla ya mikataba ya kimataifa na ya kikanda iliyosainiwa na kuthibitishwa na Kenya inaweza kupatikana katika Kiambatisho I cha ripoti hii.

Kenya ina mifumo mbalimbali ya kisheria ikiwemo sheria ya Kiingereza, sheria ya Kiislam na sheria ya kitamaduni. Nchi ina muundo wa serikali ya majimbo yasiyo kamili, ikiwa ngazi mbili za serikali zilizo tofauti lakini zinazotegemeana; ya kitaifa na ngazi ya kaunti. **Katiba ya Kenya (2010)**[1] inatwika jukumu serikali ya kitaifa sera ya afya na sheria yote ya uhalifu wa jinai. Sheria ya kitaifa inapewa kipau mbele ikilinganishwa na sheria yoyote iliyotungwa katika ngazi ya kaunti na pia pasipo na sera ya kaunti kuhusu jambo lolote.

Ingawa **Katiba** haielezi wazi juu ya ukeketaji, **Kifungu cha 29 (c)** kinatoa haki ya kutonyanyaswa kwa kila njia **(f)** kwa njia ya ukatili, isiyo ya kibinadamu au ya kudhalilisha'. **Kifungu cha 44 (3)** kinasema kwamba 'mtu hapaswi kumlazimisha mwenzake kufanya, kuchunguza au kutekeleza mila au

tamaduni yeyote. Aidha, **Ibara ya 53 (d)** inalinda kila mtoto dhidi ya'unyanyasaji, kutowapa watoto malezi wanayofaa,mila na desturi yenye madhara, aina zote za vurugu, na adhabu[2].

Sheria inayopiga marufuku ukeketaji, (Sheria ya Ukeketaji 2011)[3],iliyoanza kutekelezwa tarehe 4 Oktoba 2011, ni sheria kuu inayosimamia mambo ya ukeketaji nchini Kenya. Ni sheria ya nchi nzima, inayohalifisha aina zote za ukeketaji, bila kujali umri au hali ya msichana au mwanamke.

Yanayoshoghulikiwa Na Sheria

Sheria ya ukeketaji ya 2011 ni sheria kamili ambayo iliimarisha Bodi ya Kupambana na Ukeketaji inayobainisha aina za uhalifu na adhabu za wanaopatikana na makosa ya ukeketaji nchini Kenya hutoa makosa na adhabu kwa ukeketaji nchini Kenya.

Kifungu cha 2 cha Sheria ya ukeketaji ya 2011 inafafanua wazi ukeketaji kama 'taratibu zote zinazohusisha uondoaji wa sehemu au uondoaji wa jumla ya sehemu ya uke, au jeraha zinginezo kwa sehemu ya uke, au taratibu zozote zinazoleta madhara kwenye sehemu ya uke na inayotekelezwa kwa sababu zisizo za kimatibabu', na inahusisha (a) clitoridectomy (b) excision na (c) infibulation (pamoja na ufafanuzi wa kila moja). Isiyohusishwa na hayo ni utaratibu wakurekebisha jinsia ya mtu au utaratibu wa matibabu ilio na madhumuni ya matibabu ya kweli'; sheria hata hivyo, haijafafanua maana ya 'matibabu' katika muktadha huu.

Sehemu ya IV (Makala 19-25) ya Sheria ya UKEKETAJI 2011 huonyesha muktasari wa makosa ya jinai yanayohusiana na nyaja za ukeketaji **Ibara ya 19** – utekelezaji wa ukeketaji, ikiwemo inayotekelezwa na wataalamu wa matibabu;

- **Ibara ya 20** – kupata, kusaidia na kuimarisha ukeketaji ;
- **Ibara ya 21** – kumkodisha mtu kutekeleza ukeketaji katika nchi nyingine;
- **Ibara ya 22** – kuruhusu matumizi ya majengo kutekeleza ukeketaji ;
- **Ibara ya 23** – kumilki ya zana na vifaa kwa ajili ya ukeketaji ;
- **Ibara ya 24** – kukosa kutoa ripoti kuhusu ukeketaji kwa afisa wa utekelezaji wa sheria, licha ya kufahamu kuwa ukeketaji unaendelea, imeshatekelezwa au imepangwa ikiwa utaratibu unaendelea, tayari umefanyika au umepangwa; na
- **Ibara ya 25** – matumizi ya lugha ya kudharau au ya matusi dhidi ya mwanamke kwa kuwa hajakeketwa (au dhidi ya mwanamme kwa ajili ya kumuoa au kumuunga mkono au mwanamke huyo).

Ridhaa ya kutekeleza ukeketaji hautamkinga mtu dhidi ya makosa ya jinai ya kutekeleza ukeketaji nchini Kenya; wala haitakubalika kama sababu ya kujitetea kua mshtakiwa alidhani anayekeketwa alitoa idhini yake (**Kifungu cha 19 [6]**).

Sheria ya ukeketaji 2011 pia inaruhusu afisa yeyote wa utekelezaji wa sheria, chini ya **Ibara ya 26**, kuingia katika majengo yeyote kwa lengo la kuhakikisha ikiwa yanatumika kwa nia yeyote kwa ukiukaji wa sheria ya ukeketaji.

Aidha, sheria zifuatazo za Kenya zinashughulikia ukeketaji :

- **Sheria ya Watoto 2001 (iliyorekebishwa 2016)**[4]**, inasema katika Ibara ya 14:**

  Hakuna mtu atakayemshurutisha mtoto kukeketwa, kuingia ndoa ya mapema au kulazimisha kufuata mila na desturi za kitamaduni zinazoweza kuathiri vibaya maisha ya mtoto, katika nyanja za afya, ustawi wa jamii, heshima au maendeleo ya kimwili au kisaikolojia.

Mtoto anatambulika kama mtu yeyote chini ya umri wa miaka 18.

Ibara ya 119 (1) (h) ya Sheria ya Watoto pia inawezesha mahakama ya watoto kutoa amri ya ulinzi ikiwa mtoto wa kike anashurutishwa au anaweza kushurutishwa kufanyiwa ukeketaji,ndoa ya mapema au mila na kwa desturi za utamaduni zitakazoathiri maisha,elimu na afya ya mtoto. Maombi lazima yafanywe na mtaalamu kulingana na **Ibara ya 113 (2)** kama mtoto, wazazi wake, mlezi au jamaa ya mtoto, au Mkurugenzi wa Huduma za Watoto au afisa aliyeidhinishwa

- **Sheria ya Ulinzi Dhidi ya Vurugu Nyumbani (2015)**[5] inafafanua vurugu nyumba ni chini ya **Ibara ya 3 (a) (ii)** ikiwemo ukeketaji na chini ya Kifungu cha **19 (1) (g)** kinatoa hatua ya kuweka maagizo ya ulinzi kwa wanaoweza kuathirika na au kupata vitisho vya kuwashurutisha katika mila na desturi za kitamaduni zitakazomdhuru mtu aliyelindwa na sheria

- **Hatimaye, Kanuni ya Adhabu ya Kenya (iliyorekebishwa mwaka 2014)**[6] chini ya **Ibara ya 4** imefanya kuwa kosa la jinai kumletea mtu kwa makusudi "madhara makubwa", ikiwemo kumjeruhi mtu vibaya au kusababisha jeraha la kudumu katika sehemu yeyote ndani au nje ya mwili, utando au akili.

Ukeketaji unaofanywa na wataalamu wa afya

Ukeketaji nchini Kenya inaendelezwa kwa kiasi kikubwa na ngariba kwa asilimia 74.9% ya wasichana wenye umri wa 0-14 na 83.3% ya wanawake wenye umri wa miaka 15-49[7]. Kumekua na wasiwasi kuhusu kuongezeka kwa visa via ukeketaji unaofanywa na wataalamu wa afya hata hivyo, na madai ya kwamba yameongezeka hadi asilimia 41 katika maeneo fulani, na kwamba wataalamu wa matibabu wanafanya ukeketaji katika nyumba, hospitali au kliniki za muda wakati wa likizo ya shule[8]. Ijapokuwa Utafiti wa Demografia na Afya wa hivi karibuni wa Kenya (2014) unategemea sampuli ndogo ya wanawake na wasichana, inaonyesha kwamba asilimia 14.8% ya wanawake wenye miaka 15-49 na 19.7% wasichana wenye umri wa miaka 0-14 wamekatwa na mtaalamu wa matibabu. Kati ya hizi, wengi hufanyika na muuguzi / mkunga. Utafiti uliofanywa mwaka 2016 ulionyesha kwamba Kenya ni ya tatu duniani kwa kesi za ukeketaji unaonfanywa na wataalamu wa afya.[9]

Mtu yeyote anayefanya ukeketaji, ikiwa ni pamoja na wale walio chini ya usimamizi wa mtaalamu wa matibabu au mkunga, anafanya kosa la jinai chini ya **Ibara ya 19 (1)** ya **Sheria ya Ukeketaji 2011**, ingawa kuna tofauti mbili chini ya **Ibara ya 19 (3)**:

(a) Uendeshaji wa upasuaji uliofanywa na mtaalamu wa afya ambao ni muhimu kwa afya ya kimwili au ya akili. Hata hivyo, haja haiwezi kuamuliwa kulingana na utamaduni wa mtu, dini, desturi au mazoezi mengine.

(b) Shughuli za upasuaji inayotekelezwa na mtaalamu wa afya, mkunga ama mwanafunzi wa matibabu katika mafunzo, juu ya wale walio katika hatua yoyote ya kuugua ama amejifungua tu, kwa madhumuni yanayohusiana na kuugua au kuzaa.

Ukeketaji hautambuliki haswa kama kosa chini ya **Sheria ya Madkatari wa Matibabu na Madaktari wa Meno (iliyorekebishwa 2012)**[10], lakini chini ya **ibara ya sheria 20(1)** kesi za kinidhamu zinaweza letwa dhidi ya daktari wa matibabu anayekosa chini ya kanuni ya adhabu ama anayejihusisha katika 'sifa zozote mbaya ama mienendo za aibu katika heshima ya kitaaluma', itakayosababisha katika kuondolewa kutoka rejesta ama kufutwa kwa leseni zao. Sawa na, **Sheria ya Wauguzi (iliyorekebishwa 2012)**[11] haigusii hasa ukeketaji, lakini muuguzi anawezatolewa kutoka kwa rejesta iwapo atapatikana na kosa la uovu na sheria ya baraza la wauguzi nchini kenya.

Ukeketaji Unaofanyiwa Baadhi Ya Nchi

Katika baadhi ya nchi ambapo ukeketaji umekuwa kinyume cha sheria, mazoezi yamepigwa chini ya ardhi na mipaka ili kuepuka mashtaka. Hifadhi ya Kenya ina mipaka na nchi nyingine ambapo kuwepo na utekelezaji wa sheria za kupambana na ukeketaji hutofautiana sana, ikiwa ni pamoja na Somalia, Sudan Kusini, Tanzania na Uganda. Harakati za familia katika mipaka ya kufanya ukeketaji bado ni changamoto ngumu kwa kampeni ya kumaliza ukeketaji. Wanawake na wasichana wanaoishi katika jumuiya za mpakani wamo hatarini zaidi; kwa mfano, jamii za Pokot na Sabiny kwenye mpaka wa magharibi wa Uganda, na jamii ya Kuria upande wa kusini mwa Tanzania.

Kulingana na ripoti za vyombo vya habari, wakati wa msimu wa Desemba 2011 nchini Kenya, familia na ngariba kutoka kwa jamii ya Kuria walichukua wasichana kupita mpaka ili kuwakeketa Tanzania[12]. Hili lilifuatilia uamuzi wa Sheria ya ukeketaji mwaka 2011 na ilikuwa ni majibu ya sheria mpya kutekelezwa.

Msongamano kati ya Kenya na nchi zake za jirani imeendelea tangu hapo, na inaweza kuwa katika mwelekeo wowote. Ripoti za hivi karibuni, kwa mfano, zinaonyesha mwenendo unaoongezeka kwa wanawake walioolewa kutoka Uganda kwenda kuchukuliwa hadi mpaka wa Kenya ili kukeketwa kwa siri[13].

Ibara ya 21 na 28 (1) cha Sheria ya Ukeketaji 2011 inasema kuwa ni kosa kwa raia yeyote au mkazi wa kudumu wa Kenya kuchukua "mtu mwingine kutoka Kenya kwenda nchi nyingine, au kupanga mtu mwingine kuletwa Kenya" kutoka nchi nyingine kwa ajili ya ukeketaji. **Ibara ya 28 (2)** kinastahili kuwa mtu hawezi kuhukumiwa na kosa ikiwa mtu huyo amekwisha kufunguliwa au kuhukumiwa nchini ambako kosa lilifanyika.

Adhabu Za Wahusika Wa Ukeketaji Wa Wanawake

Kifungu cha 29 cha Sheria ya Ukeketaji 2011 itaweka adhabu ya makosa ya jinai kwa makosa yote yaliyomo katika ibara y a19-24 kama ifuatavyo:

- kifungo cha miaka mitatu au zaidi; na / au
- faini ya shilingi 200,000 za Kenya ($ 1,953) au zaidi.[14]

Ikiwa utaratibu wa Ukeketaji husababisha kifo, **ibara ya 19 (2)** kinasema hukumu ya juu ni kifungo cha maisha.

Chini ya **ibara ya 25**, matumizi ya lugha ya aibu au ya kejeli inadhibiwa adhabu ya chini ya miezi sita au faini ya shilingi 50,000 za Kenya au zaidi (dola 488 za Marekani), ama zote mbili.

Ukeketaji Wa Wanawake Kati Ya Nchi Za Jirani

Mnamo mwaka wa 2016 Jumuiya ya Mashariki ya Afrika (ambayo ni pamoja na Kenya, Rwanda, Sudan Kusini, Tanzania na Uganda) iliiandaa **Sheria ya Umoja wa Mataifa ya Mashariki ya Afrika Mashariki** (Sheria ya Afrika Mashariki)[15] ili kukuza ushirikiano katika mashtaka ya wahalifu wa wkeketaji wa wasichana kwa kuzingatia sheria, sera na mikakati ya kumaliza ukeketaji kanda nzima. Sheria ya Jumuia ya Nchi za Afrika Mashariki inalenga kuongeza ufahamu kuhusu hatari za ukeketaji na kutoa ushirikiano wa habari, utafiti na deta.

Sheria ya Jumuia ya Nchi za Afrika Mashariki inafafanua ukeketaji katika **Ibara ya 2** kama 'taratibu zote zinazohusisha sehemu ya kutolewa au jenitalia ya nje ya kike, au kuumia kwingine kwa kiungo cha wanawake kwa sababu zisizo za matibabu na kuweka malengo yake katika **Ibara ya 3**, ambayo ni pamoja na **(a)** kuzuia ukeketaji kama 'uhalifu wa kitaifa' katika nchi zote za wanachama, **(b)** kuweka adhabu ndogo kwa ukeketaji , **(c)** kuanzisha taasisi za kukuza uendeleshaji na **(d)** kuendeleza na kuunganisha sera, sheria, mikakati na mipango ya kushtakiwa wahalifu, kuzuia ukeketaji na kutoa huduma kwa waathirika na wasichana katika hatari ya ukeketaji.

Maudhui ya sheria ya kikanda ni sawa na Sheria ya ukeketaji Kenya 2011 na inaweka adhabu zifuatazo katika Sehemu ya II (makosa ya ukekaji wa wanawake):

- **Ibara ya 4 (1)** – utendaji wa ukeketaji huchukua adhabu ya kifungo kidogo cha miaka mitatu au zaidi;
- **Ibara ya 4 (2) & (3)** – kuchochea kwa ukeketaji ambao umezidi hutoa adhabu ya kifungo cha maisha. Ukeketaji ambao umezidi hutokea ikiwa utaratibu husababisha kifo au ulemavu wa mhasiriwa, au ikiwa ameambukizwa Virusi Vya Ukimwi, au ikiwa mhalifu ni mzazi, mlezi au mfanyakazi wa afya;
- **Ibara ya 10** – mtu yeyote anayesema lugha ya kudharau au kumdhihaki mwanamke (au mpenzi wake wa kiume) kwa ajili ya ukeketaji au atakapofungwa atakuwa amefungwa kwa muda isiyo chini ya miezi sita;
- **Ibara ya 11** – kifungo cha chini ya miaka mitatu au faini isiyo chini ya dola 1,000 za Marekani, au yote, inatumika kwa mtu yeyote anaye nunua, saidia au imarisha ukeketaji (chini ya Kifungu cha 5), kushiriki katika ukeketaji (chini ya Ibara ya 6), akitumia majengo kutekeleza ukeketaji (chini ya Ibara ya 7), akiwa na vifaa vya kukata (chini ya Ibara ya 8) au kukosa kutoa taarifa ya ukeketaji ambayo imefanyika, inafanyika au imepangwa (chini ya ibara ya 9).

Hatua nyingine za kinga zimeundwa katika **Ibara ya 12**, ambayo inasema kwamba fidia inaweza kutakiwa kutoka kwa mhalifu kwa ajili ya mwathiriwa wa ukeketaji, na katika **Ibara ya 13**, ambayo, ikiwa wanachama wa serikali ya Jumuia ya Nchi za Afrika Mashariki wanaridhika ya kwamba msichana au mwanamke yuko katika hatari ya kufanyiwa ukeketaji, wanaweza kutoa amri za ulinzi.

Sehemu ya IV (Mipango Mipangiliano) ya Sheria ya Jumuia ya Nchi za Afrika Masharikiinahitaji mataifa wanachama kupitisha sheria kamili za ukeketaji na kuingiza katika rasilimali za kitaifa za bajeti ya kulinda wanawake na wasichana kutokana na ukeketaji, kutoa huduma za msaada kwa waathirika, na kufanya mipango ya elimu na uhamazishaji juu ya hatari za ukeketaji. Hazina data ya kikanda juu ya ukeketaji ya kuvuka mipaka itaanzishwa, itasaidiwa na upelelezi wa makosa ya jinai, mafunzo ya wafanyakazi muhimu na kuimarisha usalama wa mpaka. Hatimaye, sheria inasema katika Ibara ya 16,

'Sheria hii itatangulia juu ya sheria zingine za Mshiriki wa Nchi ambayo masharti yake yanahusiana (yaani, adhabu inaweza kuwa kubwa zaidi kuliko yale ambayo sasa yako katika nchi za wanachama).

Utekelezaji Wa Sheria

Kesi

Wakati baadhi ya watu kukamatwa kumetolewa na kesi kuletwa kisheria nchini Kenya tangu Sheria ya Ukeketaji 2011 ilipoanzishwa, kwa ujumla, utekelezaji wa sheria ya kitaifa na uimarishaji wake bado ni changamoto. Hii ni kutokana na ukosefu wa rasilimali, matatizo ya kufikia maeneo ya mashambani na uwezo mdogo wa mawakala wa kutekeleza sheria.[16] Ushahidi unaonyesha kwamba majaji mara nyingi wanasita kuheshimu hukumu ya chini ya kisheria ya kushtakiwa inayotolewa na sheria, na hukumu hupunguzwa mara kwa mara au kupigwa kwa rufaa.

Kati ya 2011 na 2014, kesi 71 zilizoripotiwa nchini Kenya, 16 zilikuwa na hatia, 18 ziliokolewa na nne ziliondolewa. Mwaka 2014, kesi 33 zilizobaki zilikuwa zinasubiri.[17] Ripoti ya hivi karibuni iliyochapishwa na Mpango wa Pamoja wa UNFPA-UNICEF iliorodhesha kesi 75 zinazoletwa mahakamani na kukutwa na hatia ya makosa kumi nchini Kenya wakati wa 2016.[18]

Baadhi ya mifano ya kesi ni pamoja na:

- Mwaka wa 2015, HM alikutwa na hatia ya kusaidia ukeketaji iliyotekelezwa kwa msichana mwenye umri wa miaka 12 na kuhukumiwa kifungo cha miaka mitatu na faini[19]. Juu ya rufaa, hukumu yake ilipungua hadi mwaka mmoja. Jaji alisema kuwa hii ilikuwa jambo la busara kwa kuwa lilikuwa kosa lake la kwanza.

- Mwaka wa 2015, BHK ilipatikana kuwa na hatia ya kusaidia ukeketaji kufanyika kwa msichana mwenye umri wa miaka 10 na kuhukumiwa kifungo cha miaka 3 na faini.[20] Juu ya kukata rufaa, hukumu ya kulinda iliwekwa kando na kubadilishwa kwa faini, ambayo, ikiwa haijalipwa, ingeweza kusababisha kifungo cha mwaka 1. Sababu ya hii ilikuwa kwamba alikuwa mkosaji wa mara ya kwanza.

- Mwaka 2014, PRN ilihukumiwa kwa kutekelezwa ukeketaji kwa wasichana 2.[21] Alikuwa na hatia ya kuhesabiwa 1 (kwa msichana mwenye umri wa miaka 16), lakini alihukumiwa kifungo cha miaka 7 kwa hesabu ya pili, ambayo ilikuwa juu ya msichana mwenye umri wa miaka 11 au 12. Rufaa yake ilifutiliwa mbali kwa sababu msichana huyo wa pili alikuwa bila kujitolea.

- Mwaka wa 2013, LCN ilipatikana na hatia ya kuwa na ufahamu wa kosa la ukeketaji lililotekelezwa kwa binti yake.[22] Alihukumiwa faini, kwa kutosha ambayo angeweza kufungwa kifungo cha miaka 3. Katika kukata rufaa, mahakama hiyo ilikubali kuwa ushahidi wa mashitaka dhidi ya mwombaji haukufikia kizingiti kinachohitajika katika kuanzisha zaidi ya shaka ya kwamba kosa lilikuwa limefanyika, na uamuzi huo ulizimwa.

- Mnamo mwaka 2012/13, SMG na RAM walipatikana na hatia ya kukosa kuripoti ukeketaji na kushiriki katika zoezi hilo kwa binti yao mwenye umri wa miaka 16. Walihukumiwa kifungo cha miaka minne.[23] Juu ya kukata rufaa, waliruhusiwa kwa sababu ya kosa la kiutaratibu kwa mahakama ya kesi.

Kuna ukosefu wa taarifa kuhusu kesi yoyote iliyotolewa kwa mahakama ya ukeketaji iliyofanywa na wataalamu wa matibabu nchini Kenya. Kesi moja ambayo iliripotiwa ilihusishwa na mwanamke aliyekatwa baada ya kujifungua katika hospitali binafsi huko Nairobi mnamo mwaka 2005. Ingawa polisi walifahamishwa, hakuna kukamatwa kulifanyika.[24]

Mamlaka na mikakati ya Serikali husika

Sehemu ya II ya Sheria ya Kupinga Ukeketaji Sheria ya 2011 ilianzisha Bodi ya Ufuatiliaji wa Geni ya Kupambana na Kike (Bodi ya Kupambana na Ukeketaji) na inaweka kazi zake chini ya **Ibara ya 5** kwa ifuatavyo:

(a) kubuni, kusimamia na kuratibu mipango ya ufahamu wa umma dhidi ya ukeketaji;

(b) kushauri serikali juu ya maswala yanayohusiana na ukeketaji na utekelezaji wa sheria;

(c) kubuni na kuunda sera juu ya mipango, fedha na kuratibu shughuli zote zinazohusiana na ukeketaji;

(d) kutoa msaada wa teknolojia na aina nyingine kwa taasisi, mashirika na miili mingine ya kupambana na ukeketaji;

(e) kuunda mipango ya kupambana na ukeketaji;

(f) kuwezesha uhamasishaji wa rasilimali kwa mipango na shughuli za kupambana na ukeketaji;na

(g) kufanya kazi nyingine ambazo zinaweza kupewa na sheria yoyote iliyoandikwa.

Zaidi ya hayo, **Sheria ya Ukeketaji mwaka 2011** inahitaji chini ya Ibara ya 27 kwamba hatua muhimu zichukuliwe na Serikali ya Kenya kwa **(a)** kulinda wanawake na wasichana kutokana na ukeketaji, **(b)** kutoa huduma za msaada kwa waathirika wa ukeketaji na **(c)** kufanya elimu ya umma na kuwahamasisha watu wa Kenya juu ya hatari na madhara ya ukeketaji. Mandhari na mikakati ya hivi karibuni ya kukabiliana na ukeketaji nchini Kenya imewekwa katika Mpango Mkakati wa **Bodi ya Kupambana na Ukeketaji (2014-2018)**.[25] Nambari ya usaidizi wa simu pia ilianzishwa mwaka wa 2014 na kitengo cha mashtaka cha ukeketaji.

Mnamo 2008, Kenya ilikuwa moja ya nchi za kwanza kuwa sehemu ya Mpango wa pamoja wa **UNFPA-UNICEF kukomesha ukeketaji**. Kwa kushirikiana na Bodi ya Kupambana na Ukeketaji na Ofisi ya Mkurugenzi wa Mashtaka ya Umma, imesaidia mipango na huduma zinazojumuisha upya Sera ya Taifa ya kumaliza ukeketaji, kutekeleza mwongozo kwa waendesha mashtaka juu ya jinsi ya kushughulikia kesi za ukeketaji, kuunga mkono mpango wa 'mahakama za simu za mkononi' kuchukua mchakato wa kisheria karibu,[26] na jumuiya na kulenga kampeni za uhamasishaji katika jamii ambapo ukeketaji mpakani unafanyika.

Maoni Ya Asasi Za Kiraia

Kenya ina mtandao imara wa mashirika yasiyo ya kiserikali inayofanya kazi kwenye mipango ya kuteketeza ukeketaji na kushirikiana na Mpango wa Pamoja wa Umoja wa Mataifa na idara mbalimbali za serikali, ikiwa ni pamoja na Wizara ya Afya na Wizara ya Utumishi wa Umma, Vijana na Jinsia. Takwimu zilizopo zinaonyesha mwenendo wa taratibu kuelekea kuenea kwa chini kwa wanawake wadogo nchini Kenya kwa kukabiliana na serikali hizi na jitihada za kiraia.[27]

Hata hivyo, kuna wasiwasi mengi kati ya wanachama wa kiraia kuhusu ufanisi mdogo na utekelezaji wa sheria ya Kenya, na wanahimiza Serikali kuzingatia maswala kadhaa yanayoendelea kama ifuatavyo:

- Serikali inapaswa kuhusisha jumuiya zinazojishughulisha na vitendo vya ukeketaji katika kuandaa sheria, hivyo uwajibikaji na ufahamu hufanywa kwa ngazi ya ndani.
- Ufahamu wa maudhui na maana ya Sheria ya Ukeketaji 2011 inabakia chini sana katika jamii nyingi za vijijini. Usambazaji unahitaji kuboreshwa.
- Sheria haijatafsiriwa kwa lugha za ndani, na lugha inayotumiwa katika sheria si rahisi kuelewa.
- Sheria bado haijatekelezwa kikamilifu (Ofisi ya Mkurugenzi wa Mashtaka ya Umma ina uwezo mdogo wa kuchunguza, inashauriwa), na kumekuwa na mashtaka machache ya mafanikio hadi sasa. Kwa hiyo jamii nyingi bado zinafanya ukeketaji kwa siri au kutafuta mikakati ili kuepuka kugunduliwa (kwa mfano, kwa kufanya ukeketaji baada ya masaa machache kuzaliwa).
- Kuna mgogoro wa maslahi ambapo majaji wenyewe huja kutoka kwa jamii, na mafunzo zaidi yanahitajika ili kukabiliana na hili.
- Kwa ujumla, mahakama na polisi wanahitaji mafunzo zaidi juu ya jinsi ya kushughulikia kesi za ukeketaji, na msaada zaidi na ufadhili unahitajika kutoka kwa serikali za kata.
- Wasichana wanaweza kukosa kufahamu kwamba ukeketaji ni uhalifu, wanaweza kuwa wadogo sana kuripoti zoezi hilo, au hawataki kuwaripoti wazazi wao au familia zao kwa polisi.
- Ambapo ukeketaji unaripotiwa, ulinzi wa mshahidi pia unaweza kuwa dhaifu, hivyo kuzuia wanawake na wasichana kutoa ushahidi. Wanawake na wasichana wengine pia huepuka kutafuta huduma ya matibabu inayofuata kwa hofu ya kugunduliwa.
- Wanawake na wasichana ambao hawajakeketwa hawamo hatarini tu mwa kutukanwa; wanaweza pia kuachwa na jamii na kutengwa na shughuli za familia na matukio ya jamii.
- Fani zote zinapaswa kufahamu sheria na majukumu yao katika kuitikia wanawake na watoto wali-oathirika na au wamo katika hatari ya kukeketwa.
- Kliniki ya ukeketaji inaongezeka kwa kiwango cha kutisha katika sehemu fulani za Kenya, na sheria haiwajibiki kuwaleta wahalifu mahakamani. Kuongezeka kwa ufuatiliaji wa wataalamu wa afya katika maeneo ya hatari kubwa inahitajika, na hatua za kisheria lazima ziimarishwe katika kesi ya mtaalamu wa matibabu akipatikana na hatia, ikiwa ni pamoja na utoaji wa ufafanuzi wa kutosha kutoka kwa taaluma.
- Kukusanya ushahidi ni changamoto inayoendelea na hakuna mfumo wa kufuatilia na utoaji wa taarifa sahihi kwa kesi za ukeketaji nchini Kenya.

Kwa kuongeza, kumekuwa na majadiliano ya hivi karibuni juu ya Sheria ya ukeketaji mwaka 2011 ambayo imekosa kuzungumzia wale wanawake ambao wanakubali ukeketaji kwa sababu ya shinikizo kali kutoka kwa jamii humu nchini Kenya. Ambapo wanawake ambao hawajakeketwa wakiondolewa kwenye jumuiya yao na kisha kukubaliana na ukeketaji kwa kukata tamaa, ili kupata kukubalika, wako katika hatari ya kukamatwa kwa kuisaidia na kufuta au kutokuja kutoa taarifa chini ya sheria ya sasa. Kesi ya hivi karibuni iliyoripotiwa katika vyombo vya habari ilihusisha wanawake watatu (wenye umri

wa miaka 21, 29 na 30) ambao walikamatwa kwa kupitia zoezi la ukeketaji katika kata ya Nakuru mwezi Desemba 2017.[28] Katika mahakama, wanawake walidai kuwa walipitia tu ukeketaji ili wafane katika jamii, na kwamba waliteswa na kutengwa na wanawake wengine katika jamii na walionekana kuwa "wasio najisi".[29] Walipaswa kushtakiwa kwa kufanya mazoezi, kuongeza na kufuta ukeketaji, pamoja na mmoja wa mume wa wanawake. Kwa hiyo, inaelezea kwamba sheria inahitaji ufafanuzi zaidi ili kuwaachilia waathirika wote wa ukeketaji kutoka mashtaka, ikiwa ni pamoja na wale wanaojiwasilisha katika mazoezi haya kutokana na shinikizo la kijamii.[30]

Hoja mbadala pia inawasilishwa nchini Kenya wakati wa kuandika, kufuatia maombi yaliyotolewa awali Julai 2017 na Dr Tatu Kamau. Kesi hiyo ilianza katika Mahakama Kuu ya Machakos mnamo Januari 2018, wakati Dr Kamau alidai kuwa Sheria ya ukeketaji Sheria ya 2011 haikubaliana na kisheria, kwamba wanawake wazima wanapaswa kuwa na haki ya kuchagua ikiwa ni kukatwa au la, na, ikiwa watachagua kukatwa, lazima hatimaye uwezekano wa 'huduma bora ya matibabu' inapatikana.[31] Wanaharakati wa kupinga ukeketaji wanasema kesi hiyo itaachwa, lakini kwa sasa inaendelea kupitia mahakama.

Hitimisho na mapendekezo ya Uboreshaji

Hitimisho

- Sheria ya ukeketaji 2011 nchini Kenya ni moja ya sheria kamili zaidi dhidi ya ukeketaji nchini Afrika. Inafafanua wazi ukeketaji na uhalifishaji wa utendaji, ununuzi, usaidizi na ufutaji wa aina zote za ukeketaji. Aina zote mbili za ukeketaji unaofanywa na wataalamu wa afyana kuvuka mipaka kwa ajili ya ukeketaji umehalifishwa na kuhukumiwa chini ya sheria hii.
- Sheria ya ukeketaji 2011 pia inashughulikia kukosa kuripoti ukeketaji, matumizi ya majengo kwa ukeketaji, milki ya zana za ukeketaji na matumizi ya lugha ya kudharau dhidi ya wanawake ambao hawajakeketwa. Msimamo wa Kenya unaimarishwa zaidi na sheria ya Jumuia ya Nchi za Afrika Mashariki na wajibu wake wa kutekeleza sheria na kuratibu mashtaka ya ukeketaji kote kanda.
- Hadi sasa, Sheria ya Ukeketaji 2011 haijahimizwa kikamilifu, na kesi chache za mafanikio zimeletwa kortini tangu sheria kuanzishwa. Adhabu nyingi hupunguzwa mara kwa mara au kufutiliwa mbali kwa kukata rufaa. Changamoto kubwa zinabaki kukuza ufahamu wa sheria na kuwafundisha watendaji wote muhimu kushughulikia kesi za ukeketaji kwa usahihi.
- Uanzishwaji wa Bodi ya Kupambana Ukeketaji ni dalili ya Serikali ya kuondokana na ukeketaji, na kuna mtandao mkubwa wa mashirika yasiyo ya kiserikali na wanaharakati wa ukeketaji wanaofanya kazi katika jamii za Kenya. Bado kuna wasiwasi, hata hivyo, kwamba sheria haifani yote ambayo inaweza kuwalinda wanawake na wasichana kutokana na shinikizo la kijamii kukatwa, na kuna changamoto za kisheria kwa wale wanaozidi kuendeleza ukeketaji.

Mapendekezo ya Kuboresha

Sheria ya Taifa

- Sheria inaweza kuimarishwa zaidi kuhusiana na ukeketaji, ili kufafanua wazi na kutoa adhabu kali kwa mwanachama yeyote wa taaluma ya matibabu ambaye anajitahidi kufanya au kusaidia mahali popote au majengo, wowote umri wa mwanamke au mtoto.
- Sheria inapaswa kufafanua wazi maana ya 'lengo halisi la matibabu' ili kuhakikisha kwamba aina zote za ukeketaji zina uwazi wa kuwa halali na hakuna uwezekano wa kitanzi mashimo.
- Sheria kwa uwazi inahitaji kulinda waathirika wote wa ukeketaji; wanawake na wasichana ambao wanashinikizwa na jamii kukubali ukeketaji haipaswi kuwa chini ya uhalifu na adhabu zaidi chini ya sheria.
- Pamoja na ulinzi kutoka kwa lugha ya unyanyasaji, wanawake na wasichana ambao hawajakeketwa (na familia zao) wanapawsa pia kulindwa na sheria kutokana na vitendo vinavyowazuia jamii, ikiwa ni pamoja na matukio ya familia na shughuli za jamii.
- Sheria zinahitajika kupatikana kwa watu wote wa jamii na rahisi kuelewa katika lugha zote za ndani.

Utekelezaji wa sheria

- Ufuatiliaji na taarifa za kutosha za kesi za ukeketaji nchini Kenya zinaweza kuboresha ufanisi na kuwajulisha watunga sera, mahakama, polisi, mashirika ya kiraia na wote wanaofanya kazi ya kupitishana kutekeleza sheria.
- Mipango ya kupinga ukeketaji inapaswa kusambaza habari wazi, rahisi kuelewa na sahihi karibu na sheria.
- Itakuwa ni manufaa kuzingatia kuimarisha ushirikiano katika mipaka, kama ilivyoelezwa chini ya Sheria ya Jumuia ya Nchi za Afrika Mashariki, ambapo shughuli zisizo halali zinaendelea kufanywa.
- Kuongezeka kwa ushirikiano wa viongozi wa mitaa na wa kidini katika elimu karibu na sheria, ikiwa ni pamoja na majukumu yao na umuhimu wa sheria katika kulinda wanawake na wasichana katika jamii zao, pia itakuwa ya manufaa.
- Waamuzi na wafuasi wa sheria za mitaa wanahitaji usaidizi na mafunzo ya kutosha juu ya sheria na wanapaswa kuhimizwa kutekeleza kikamilifu hukumu zilizotolewa na sheria.
- Mahakama inaweza kuhimizwa kuhakikisha kuwa mashtaka yoyote yanayohusiana na ukeketaji yanaelezewa wazi, ikiwa ni pamoja na kupitia vyombo vya habari vya mitaa kama redio ya jamii, na kupatikana kwa lugha za ndani.
- Kuongezeka kwa msaada na ulinzi kwa waathirika na mashahidi katika ukeketaji kesi inahitajika.
- Fani zote zinahitaji mafunzo juu ya sheria na majukumu yao ya kujibu kwa wanawake na wasichana wanaoathiriwa au hatari ya ukeketaji.
- Ambapo viwango vya kuandika na kujifunza ni chini, habari zinazozunguka sheria zinahitajika kupatikana kupitia njia tofauti na vyombo vya habari.
- Ripoti ya lazima ya matukio ya ukeketaji na wafanyakazi wa matibabu katika hospitali na vituo vya afya inaweza kuchukuliwa.
- Ambapo haya haipatikani na haja kutambuliwa, hatua za ulinzi sahihi (kwa mfano, utoaji wa nafasi salama) zinapaswa kuwekwa kwa ajili ya wasichana katika hatari ya ukeketaji.

Kiambatisho I: Mikataba Ya Kimataifa Na Ya Kikanda

KENYA	Sahihisho	Imethibit-ishwa	Imeku-baliwa	Kutoridhishwa kwa taarifa?
Kimataifa				
Agano la Kimataifa juu ya Haki za Kiraia na Kisiasa (1966) (*ICCPR*)			✓ 1972	
Agano la Kimataifa juu ya Haki za Kiuchumi, Kijamii na Kitamaduni (1966) (*ICESCR*)			✓ 1972	
Mkataba juu ya Kuondokana na Aina zote za Ubaguzi dhidi ya Wanawake (1979) (*CEDAW*)			✓ 1984	
Mkataba dhidi ya Unyogovu & Matibabu Mbaya, Ubaya au Uharibifu au Adhabu (1984) (*CTOCIDTP*)			✓ 1997	
Mkataba juu ya Haki za Mtoto (1989) (*CRC*)	✓ 1990	✓ 1990		
Mkoa				
Mkataba wa Afrika juu ya Haki za Binadamu na Watu (1981) (*ACHPR*) (*Mkataba wa Banjul*)		✓ 1992		
Mkataba wa Afrika juu ya Haki na Ustawi wa Mtoto (1990) (*ACRWC*)			✓ 2000	
Mkataba wa Afrika juu ya Haki za Binadamu na Watu juu ya Haki za Wana-wake Afrika (2003) (*ACHPRRWA*) (*Maputo Protocol*)	✓ 2003	✓ 2010		

'Sahihi': mkataba unasainiwa na nchi baada ya mazungumzo na makubaliano ya yaliyomo kwenya mkataba.
'Iliyothibitishwa': baada ya kusainiwa, mikataba na makusanyo mengi yanapaswa kuthibitishwa (i.e kupitishwa kwa njia ya utaratibu wa kitaifa wa kisheria) ili kuwa na ufanisi kisheria katika nchi hiyo.
'Imekubaliwa': wakati nchi inafanikisha mkataba ambao tayari umejadiliwa na majimbo mengine.

#NOFGM

© Orchid Project & 28 Too Many 2018
Version 2, 2026
research@orchidproject.org

1 *Katiba ya Kenya* (2010) inapatikanakatika http://www.kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=Const2010.
2 *Ibid.*, ratiba ya nne, usambazaji wa kazi katiya serikali ya kitaifa naserikali ya kata, ufunguo wa7(b) na 28.
3 *kupigwa marufuku kwa sheria ya ukeketaji (Nambari. 32 ya 2011)* (2iliyorekebishwa2012) inapatikana katika http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/ProhibitionofFemaleGenitalMutilationAct_No32of2011.pdf.
4 Jamhuri ya Kenya (2001; iliyorekebishwa2016) *Sheria ya Watoto (Nambari. 8 of 2001).* Inapatikana katika http://www.kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/C/Children%20Act%20Cap.%20141%20-%20No.%208%20of%202001/docs/ChildrenAct8of2001.pdf.
5 Jamhuri ya Kenya (2015) *Ulinzi dhidi ya Unyanyasaji wa Nyumbani SheriaNambari. 2 ya 2015)*. inapatikana katika http://kenyalaw.org/lex/rest//db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/P/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20No%202%20of%202015/docs/ProtectionAgainstDomesticViolenceActNo2of2015.pdf.
6 Jamhuri ya Kenya (2012; iliyorekebishwa 2014) Msibo wa adhabu. inapatikana katika www.kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/P/Penal%20Code%20Cap.%2063%20-%20No.%2010%20of%201930/docs/PenalCode81of1948.pdf.
7 ***Angalia 28 Too Many (2016)sasisho la wasifu wa nchi ya kenya , Uk.31. Inapatikana katika https://www.28toomany.org/country/kenya.***
8 Mary Wandia (2016) 'WANDIA: Kenya inafanya vizuri katika kupambana na ukeketaji, lakini inapaswa kufanya zaidi ya hapo', *Raia digitali*, 4 Februari. inapatikana katika http://citizentv.co.ke/news/wandia-kenya-doing-well-in-fighting-fgm-but-should-do-more-113636/.
9 Rhoda Odhiambo (2018) 'Kenya katika Uangalizi baada ya kuwa katika nambari ya juu ya kutisha ya kimataifa kwa ukeketaji wa wanawake na Madaktari', *The Star*, 7 February. inapatikana katika https://www.the-star.co.ke/news/2018/02/07/kenya-on-the-spot-after-alarming-global-ranking-on-fgm-by-doctors_c1710741.
10 Jamhuri Ya Kenya (1983; iliyorekebishwa 2012) *sheria ya madaktari wa matibabu na madaktari wa meno*. Inapatikana katika http://medicalboard.co.ke/resources/MPDB_Cap253.pdf.
11 Jamhuri ya Kenya (1985; iliyorekebishwa 2012) *Sheria ya wauguzi*. Inapatikana Katika http://www.kenyalaw.org/lex/rest//db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/N/Nurses%20Act%20Cap.%20257%20-%20No.%203%20of%201983/docs/NursesAct3of1983.pdf.
12 Katy Migiro (2012) 'Wakenya kukeketa wasichana Tanzaniaili kuepuka sheria? Taarifa', *Habari za msingi ya Thomson Reuters*, 17 January. inapatikana katikahttp://news.trust.org/item/20120117105400-7qwi3/.
13 David Mafabi (2018) 'Wanawake walioozwa sasa wapitia ukeketaji', *Kufuatilia kila siku*, 19 Januari. Inapatikana katika http://www.monitor.co.ug/News/National/Married-women-now-undergoing-circumcision-FGM/688334-4269400-k8b075/index.html.
14 ***Kama ilivyo 25 Januari 2018 (https://exchangerate.guru/kes/usd/1/).***
15 Hon. Dora Christine Kanabahita Byamukam (2016) *muswada wa kupiga marufuku wa ukeketaji wa wanawake na EAC, 2016*. Inapatikana katika http://www.eala.org/documents/view/the-eac-prohibition-of-female-genital-mutilation-bill2016.
16 shirika la umoja wa kimataifa linalo fedha ya kushughulikia maslahi ya binadamu na shirika la kushughulikia watoto duniani (2013Tathmini ya pamoja*:* shirika la umoja wa kimataifa linalo fedha ya kushughulikia maslahi ya binadamu -shirika la kushughulikia watoto duniani *mpango wa pamoja juu ya ukeketaji wa wanawake: kuharakisha mabadiliko 2008–2012, kiasi cha kwanza*inapatikana katika https://www.unicef.org/evaluation/files/FGM-report_11_14_2013_Vol-I.pdf.
17 Judie Kaberia (2014) 'Kenya Yapiga vita Ukeketaji ya Wanawake *Taarifa ya taasisi ya vita na amani*, 7 Mei. inapatikana katika https://iwpr.net/global-voices/kenya-battles-female-genital-mutilation.
18 shirika la umoja wa kimataifa linalo fedha ya kushughulikia maslahi ya binadamu-shirika la kushughulikia watoto duniani programu ya pamoja juu ya ukeketaji ya wasichana na wanawake/kukata(2017) *2016 Ripoti ya mwaka wa* shirika la umoja wa kimataifa linalo fedha ya kushughulikia maslahi ya binadamu-shirika la kushughulikia watoto duniani *programu ya pamoja juu ya Ukeketaji ya wanawake na wasichana: kuharakisha mabadiliko*, Uk.47. Inapatikana katika https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNFPA_UNICEF_FGM_16_Report_web.pdf.
19 Jamhuri Ya Kenya(2016) *Rufaa ya Jinai 15 of 2016.* Sheria Ya Kenya. Inapatikana Katika http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/125527/.
20 Jamhuri ya Kenya (2016) *Rufaa ya Jinai 13 ya2016.* Sheria Ya Kenya. Inapatikana Katika http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/125500/.
21 Sheria Ya Kenya (2014) *Rufaa ya Jinai 6 ya 2014.* Sheria Ya Kenya. Inapatikana katika http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/101111/.
22 Sheria ya Kenya (2013) *Rufaa ya Jinai 92 ya 2013.* Sheria Ya Kenya. Inapatikana katika http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/101360/.
23 Sheria ya Kenya (2014) *Rufaa ya Jinai 66 ya 2014.* Sheria Ya Kenya. Inapatikana katikahttp://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/106505/.

24 Angalia kituo cha Reproductive Rights' mfululizo ya mikutano ya madai katika https://www.reproductiverights.org/node/2435.
25 Jamhuri ya Kenya ya wizara ya Devolution na mipango na bodi ya kupinga ukeketaji wa wanawake (2014) mpango ya kimkakati (2014–2018) inapatikana katika http://antifgmboard.go.ke/wp-content/uploads/2018/01/ANTI -FGM-STRATEGIC-PLAN-FINAL.pdf.
26 shirika la umoja wa kimataifa linalo fedha ya kushughulikia maslahi ya binadamu-shirika la kushughulikia watoto duniani programu ya pamoja ya ukeketaji wa wanawake na wasichana/Cutting, *op. cit.*
27 ***Kwa maelezo zaidi angalia https://www.28toomany.org/country/kenya/.***
28 Joseph Openda (2017) 'polisi wakamata wanawake watatu juu ya kupitia ukeketaji kule Njoro, Nakuru', *Taifa Leo*, 5 Disemba. inapatikana katika https://www.nation.co.ke/news/Police-hold-3-women-for-undergoing-the-cut-in-Njoro/1056-4215154-bxe3scz/index.html.
29 Habari ya Mji Kuu (2017) *wanawake waeleza koti kuwa wenzao waliwasukuma kujaribu Ukeketaji wa Wanawake*, 5 Disemba. inapatikana katika https://www.capitalfm.co.ke/news/2017/12/women-tell-court-peers-pushed-try-fgm/.
30 - Rhoda Odhiambo (2018) '" Je wanawake wanaopitia Ukeketaji kwa hiari wanafaa kushtakiwa ?', *gazeti la the Star*, 8 Februari. Inapatikana katika https://www.the-star.co.ke/news/2018/02/08/should-women-who-willingly-undergo-fgm-be-prosecuted_c1711552.
- Habari za KTN (2018) *kesi ya Ukeketaji aenda Koti la Sheria ya Machakos utamaduni ukichukua mkondo*, 17 Januari[video]. inapatikana katika https://www.standardmedia.co.ke/ktnnews/video/2000148650/a-case-for-fgm-enters-machakos-law-courts-as-culture-takes-the-stand.
31 Nita Bhalla (2018) 'Daktari wa Kenya aenda kotini kuhalalishaukeketaji ya wanawake ', *Reuters*, 20 Januari.Inapatikana katika https://uk.reuters.com/article/us-kenya-women-fgm/kenyan-doctor-goes-to-court-to-legalize-female-genital-mutilation-idUSKBN1F8296.

Picha kwenye Jalidi: Africa924 (2009) MAASAI MARA, *KENYA – JULAI13: Mama kutoka jamii ya Wamaasai na mwanawe kwa karibu July 13, 2009 kule Maasai, Kenya. Mwanamke huyo ame-valia mafuto ya shanga madogo za rangi .Picha ya.* Shutterstock nambari ya Kitambulisho: 72189754.

Tafadhali jua ya kuwa matumizi ya picha ya msichana au mwanamke katika taarifa hii haimaanishi ya kuwa ame-pitia, ama hajapitia, ukeketaji.

Masharti mbalimbali ya kuteua "uke wa kike wa kike" wamebadilishwa kwa muda na kuwakilisha maoni mazuri sana ya mazoezi. Kuizuia na kulinda wasichana wadogo huhusisha tofauti ya lugha na semantic. Taarifa ya Umoja wa Mataifa kuhusu Kuondoa FGM, Shirika la Afya la Neno 2008a) Kiambatisho 1: Kumbuka juu ya Terminology: "[Matumizi] ya neno 'mutilation' inathibitisha ukweli kwamba mazoezi ni ukiukwaji wa haki za wasichana na wanawake, na hivyo husaidia kukuza utetezi wa taifa na wa kimataifa kwa kuacha kwake".

Tunashukuru Wajitolea Wetu wa Umoja wa Mataifa mtandaoni Claire Njuguna / Amina Ahmed / Kanui Ikusya / Carolyne Saina kwa ajili ya kusoma / ushahidi wao wa kusoma wa gazeti hili.

Taarifa hii imeandaliwa kwa ushirikiano na TrustLaw, msingi ya kitaifa Thomson Reuters, huduma ya pendekezo in-ayokutanisha makampuni ya kisheria na timu za Kisheria kwa kampuni zisizo za kiserikali na kampuni zisizo za kija-mii zinayoshughulika kuunda mabadiliko ya kijamii na mazingira. Taarifa katika ripoti hii imeandaliwa kwa ushirikiano na Latham & Watkins kutoka kwenye nyaraka zinazopatikana hadharani na ni kwa madhumuni ya jumla ya habari tu. Imeandaliwa kama kazi ya utafiti wa kisheria peke yake na haipaswi kutegemewa kama ushauri wa kisheria kuhusiana na sheria yeyote ya Kenya. Ripoti hii haifai kuwa kamili au kuomba kwa hali yeyote ya ukweli au ya kisheria. Haijumuishi, na haipaswi kutegemewa au kutekelezwa kama, ushauri wa kisheriaau kuunda uhusi-ano wa wakili-mteja au mtu yoyote au chombo Sio 28 Too Many, Orchid Project, Latham & Wat-kins, the Thomson Reuters Foundation wala mchangiaji yeyote mwingine katika ripoti hii anajihusisha mwenyewe katika hasara ya-nayoweza kuibuka na utegemezi wa habari inayopatikana humu ndani au vikwazo vyovyote, pamoja na mabadiliko katika sheria tangu utafiti kumalizika mnamo Mei 2018. Hakuna mchangiaji katika taarifa hii anaji-husisha mwenyewe kama anayehitimu kutoa ushauri wa kisheria kuhusiana na mamlaka yoyote kutokana na ushiriki wake katika mradi au mchango huu katika ripoti hii. Ushauri wa kisheria unapaswa kupati-kana kutoka mshauri wa kisheria anayehitimu katika mamlaka husika wakati wa kushughulika na hali maalum. In-afaa kueleweka, zaidi, kuwa katika nchi nyingi kuna ukosefu wa historia ya kisheria ya adhabu zilizowekwa katika sheria ,yaani, kwa mazoezi, adhabu iliyo chini inaweza wekwa.

Makubaliano: Latham & Watkins, Anjarwalla & Khanna, Girl Generation Kenya